

KÖKOR KEREKASZTAL

A Kőkor Kutatóinak Éves Gyűlése
2011. december 2.
Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet
Őstörténeti és Régészeti Tanszék

T. Biró Katalin

Kőeszköz használat; térben, időben

A kőeszközök használatát a laikus szemlélet egyértelműen az "őseemberrel" asszociálja. Még a képzett és végzett régészek jelentős része is úgy gondolja, hogy a kőeszközök használatát a kőkorral lezárhatjuk. A jelen konferencia, kerekasztal megbeszélés "kiterjesztése" az őstörténet fiatalabb periódusai felé lehetőséget ad arra, hogy az egyik legrégebbi, de napjainkig használt kézműves-termék diakronikus és nagy területeken átívelő felhasználását vázlatosan áttekintsük.

Király Attila

Hogyan menjünk ki Afrikából? Gondolatok a szudáni őskőkorkutatásról egy szakóca kapcsán

Az előadásban egy, a Magyar Szudáni Régészeti Projekt 2007-es ásatási évadából származó, szórványleletként gyűjtött szakócat mutatok be. Technotipológiai jellemzők alapján a darab a középső pleisztocén időszak végére keltezhető, előkerülésének körülményei pedig jól példázzák a korszak kutatásának jelenlegi állását Szudánban. A szomszédos Egyiptomban, Etiópiában, illetve Kelet-Afrika egyéb területein az „Out-of-Africa” elméletek megtermékenyítően hatottak az őskorkutatásra. Az elméletek többségében földrajzi kulcspozíciót elfoglaló Szudáni Köztársaságban (és ma már Dél-Szudánban is) ilyen irányú vizsgálatok alig léteznek, illetve más futó projektek mellékvein araszolnak. A szakóca bemutatásán keresztül körképet nyújtok jelenlegi ismereteinkről, és arról a pozícióról, melyet az újabb nagyléptékű őstörténeti modellek Szudánnak szánnak – ha vannak ilyenek. Ezek után, kisebb léptéket választva, megvizsgálom, mi ezen elvárások realitása, és milyen – szakmai és attól független – tényezők játszottak közre abban, hogy alig tudunk valamit a világ e tájkáinak régmúltjáról.

Gutay Mónika, Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila

Régészeti kutatások a Mátra hegyvidéken: Gyöngyöspata, Gyöngyöstarján és Gyöngyösorosi paleolit műhelytelepei

A Mátra hegység vidéke nagyon sokáig fehér foltként szerepelt a magyar paleolitikus kutatásban a szomszédos területek, a Bükk, a Cserhát, a Gerecse, az Ipoly- és a Hernád-völgy kutatottságához viszonyítva. A korábbi évekből kevés értékelhető, jól meghatározható régészeti adattal rendelkezünk. Bár pár nagyobb paleolit műhelytelep, felső paleolit szórványlelet és kisebb paleolit lelőhelyek több helyen előkerültek a Zagyva-völgyben, a Mátraalján és a Mátra hegységben. Szeretnénk hangsúlyozni, hogy az értékelhető pattintott kő leletegyüttesek felszíni gyűjtésekből és nem régészeti ásatásokból származnak.

Simán Katalin már korábban felvetette, hogy az észak-magyarországi kőnyersanyagok, az obszián és az üveges kvarcporfir terjedési útja az északi területekről a Mátra előterében vezethetett a Dunakanyar irányába. Feltetelezte, hogy a Mátra lábánál, Szurdokpüspöki-Derzsi hegyhez hasonló műhelytelepek várnak felfedezésre.

A Mátra vidékén, 2004-től rendszeres, tervszerű és hivatalosan bejelentett, engedéllyel rendelkező terepbejárásokat végzünk Kerékgyártó Gyulával és az utóbbi időben Kecskeméti Attilával. A hét év felszíni gyűjtései során elsősorban paleolit telephelyeket, szórvány leleteket lokalizáltunk a Zagyva-völgyben, a Mátra hegyvidék déli és nyugati részén.

A mostani előadáson a régészeti időrendet és a területi csoportosítást is figyelembe véve Gyöngyöspata, Gyöngyöstarján és Gyöngyösorosi térségében található jelentősebb paleolit lelőhelyeket szeretnénk ismertetni.

Újabb adalék a szeletai üveges kvarcporfir előforduláshoz: bükkszentlászló, hideg-víz

A Diósgyőrtől nyugat felé a Szinva-völgyig, általában vastag málladéktakaró alatt megtalálható, fluidális szövetű metariolit egyik változata a legismertebb bükki paleolit kőeszköz-nyersanyag, a jellegzetesen szürkés színű, szeletai üveges kvarcporfir.

A magyarországi őskorkutatás megindítását kiváltó „Bársonyházi szakócák” közül két darab is ebből a nyersanyagból készült, és az azóta feltárt bükki és észak-magyarországi barlangokban, valamint felszíni lelőhelyeken előkerült nagyszámú paleolit darab is bizonyítja fontosságát a középső-paleolitikum kultúrai életében.

Vértes László és Tóth Lajos 1963-ban megjelent tanulmányukban a Kaán Károly-forrás környékét jelölték meg a tonnás tömböktől a tenyéryi lencsékig terjedő méretben fellelhető nyersanyag fő előfordulási helyeként. A két szerző kiemeli a kvarcporfir esetleges szerepét a helyi bifaciális levéleszközkészítés technológiájának kialakulásában és egyúttal felvetik a középső-paleolit kőeszköznyersanyag-bányászat lehetőségét is. Utóbbi felvetés a szeletai kvarcporfir rendkívüli népszerűségét (a nagy mennyiségű „bányanedves” nyersanyag szükségletét) figyelembe vételével teljesen jogszerű.

Bár a szeletai kvarcporfir viszonylag nagy területen fordul elő, azon eddig nem találtak „bányát” és workshop-ot. Ezt a helyzetet nemrégiben sikerült megváltoztatni. Kísérleti kőeszközkészítésre alkalmas nyersanyag gyűjtésének céljából bejárva Bükkszentlászló patak völgyeit, a Hideg-víz völgyében bukkantam egy különlegesen gazdag lelőhelyre.

A községtől nem messze körülbelül 100 méter hosszan a patakmederben és a partoldalokon nagy számban találhatóak kvarcporfir-darabok, mind természetes formában, mind pattintékok, szupportok és eszközök formájában.

Előadásomban a lelőhelyen eddig végzett terepbejárások során elért eredményeket szeretném bemutatni.

A Szeleta levéleszközeinek előállítása

A pattintott kőeszközök paleoetnológiai szemléletű technológiai vizsgálatának egyik érdekes problémája az, hogyan lehet tetten érni (rekonstruálni) a készítő szándékát. A bifaciális levéleszközök különösen alkalmasnak tűnnek az ilyen vizsgálatokhoz, hiszen a forma szándékosnak tekinthető, s a kialakítása a kétoldali kidolgozás keretében bizonyos korlátokat eredményez az alkalmazható technikai fogások terén. A legutóbbi technológiai elemzések a Szeleta levéleszközeinek három csoportját különítették el, amelyek között érdekes eltéréseket mutattak ki. Az „elvi séma–műveleti séma–műveletsor” elméleti struktúra alapján, statisztikai elemzések felhasználásával megkíséreljük meghatározni, milyen szempontokat követhettek a levéleszközök előállítói.

Újabb Aurignaci lelőhely Andornaktálya térségében

Az Eger környéki paleolitikum kutatása a 2. világháború végétől vette kezdetét. Az eltelt évtizedek alatt számos lelőhely vált ismertté, melyek közül néhányon ásatások is folytak. Az utóbbi évtizedben a kutatások újabb lendületet vettek részben terepbejárásoknak, részben ásatásoknak köszönhetően. Az új ismeretek bemutatását Andornaktálya-Gyilkos-tető Aurignaci anyagával szeretnénk folytatni.

A gravetti telepek topográfiája

A gravetti entitás három kronológiai szintje és a kapcsolódó három kulturális filum (idősebb pengés/pavlovi, az utódjának tekinthető fiatalabb pengés/epigravetti és a részben kortárs ságvári) topográfiáját vizsgáljuk a következő lelőhelyek kapcsán.

Pavlovi: Bodrogkeresztúr–Hénye, Megyaszó–Szelestedő, Hont–Parassa, Orgonás, Nadap–Kőbánya, (Püspökhatvan: speciális funkciójú telep, a helyválasztást döntően a nyersanyag-forrás határozta meg).

Epigravetti: Pilismarót, Jászfelsőszentgyörgy–Szúnyogos, Esztergom–Gyurgyalag, (Arka–Herzsarét : Vértes L. interpretálásában vegyes, általános és speciális funkciójú telep, a helyválasztást részben a nyersanyag-forrás határozta meg).

Ságvári: Ságvár–Lyukasdomb, Madaras–Téglavető, Mogyorósbánya–Újfalusi dombok.

A negyedik, jégkorvégi kronológiai szintet Arka és Pilismarót–Bánom felső kulturrétege képviseli. Arka felső kulturrétegre ugyanaz érvényes, mint az alsóra, Pilismarót–Bánom lelőhelyen előkerült néhány eszköz csak sztratigráfiai bizonyíték, minden közelebbi adat, kísérő lelet nélkül. A három kulturális filumot összehasonlítjuk a tipológia, a nyersanyag valamint a metrikus értékek szempontjából is.

Markó András

Pilismarót - Öregek-dűlő: egy klasszikus lelőhely ásatásainak tanulságai

A tárgyalt lelőhely az ötvenes évek óta kiemelt figyelmet kapott be a magyarországi gravetti/epigravetti lelőhelyek között. A nyolcvanas-kilencvenes években Dobosi Viola által a közeli lelőhelyeken elvégzett modern szemléletű feltárások megerősítették a Duna-kanyar - közelebről Pilismarót - vidékének fontosságát a felső Würm időszakában. Az Öregek-dűlőben 36 éven át, nagy megszakításokkal folyó feltárások leleteinek vizsgálata, illetve a dokumentáció áttekintése nyomán azonban kissé váratlanul úgy tűnik, hogy az eszközök erősen bolygatott rétegből kerültek elő és így gyakorlatilag a felszínen gyűjtött leletanyagokkal azonos értéket képviselnek. Az előadás során kísérletet teszünk az egyes ásatások leleteinek elsősorban nyersanyagokon és a tipológián alapuló összehasonlítására, illetve a közeli lelőhelyek anyagával való összevetésre.

Zandler Krisztián, Király Attila

Újabb paleolit kutatások Hont térségében

2010 tavaszán szennyvízberuházási munkálatok kezdődtek Hont és Drégelypalánk térségében. A korábbi terepbejárások és ásatások során kiderült, hogy az Ipoly-völgy ezen szakasza sűrűn lakott volt az őskor folyamán. A munkálatok során lehetőségünk nyílt egy új lelőhely (Hont-Pázmány utca) feltárására, valamint egy régebbi ásatás (Hont-Templomdomb) hitelesítésére. A régészeti munkákkal párhuzamosan terepbejárásokat is végeztünk a környéken, az eddig ismert lelőhelyek állapotát felmérve és új leletanyagokat gyűjtve (Parassa III – Orgonás, Hont-Csitár). A kutatás során új lelőhelyekkel is gazdagodtunk (Drégelypalánk-Topóka-dűlő és Babatpuszta). Ezen eredményekről számolnánk be előadásunkban.

Eleki Ferenc

A normalitás vizsgálata pengék hosszadatainak esetében, avagy a retusálatlan pengék tipológiája Vértes László munkássága nyomán

Vértes László az arkai lelőhely és a boldogkőváraljai depó apropóján egy igen eredeti problémát kísérelt meg megoldani a matematikai statisztika segítségével: lehetséges-e a felső paleolit retusálatlan pengéket a hosszúságaik alapján egy tipológiai rendszerbe foglalni? Előadásomban igyekszem újragondolni az általa elvégzett vizsgálatokat és ezek alapján felállított elméleteit, a Hidasnémeti - Borház-dűlő technológiai feldolgozása során felvett adatok tükrében.

Kertész Róbert

Barca I: egy kelet-szlovákiai mezolitikus tábohely revíziója

Az előadás a kelet-szlovákiai Barca (Bárca) I több rétegű (felső-paleolit, mezolitikus, neolitikus, rézkor, bronzkor) lelőhely kora holocénba tartozó ásatási eredményeit értékeli újra. A táborhely maradványait František Prošek azonosította és tárta fel 1954-ben. A leletek autopsziás tanulmányozását Ladislav Bánesz tette lehetővé. Az előadás során a kőipar elemzéséből levont következtetéseket összevetjük a lelőhellyel eddig foglalkozó kutatók megállá-

pításával. A gyűjteményben mikrolitok: hegyek, tompított-, csonkított- és retusált lamellák, geometrikus mikrolitok (háromszögek), továbbá mikrobürenek, szilánkok, magkövektalálhatók. Barca I kulturális-kronológiai tekintetben a helyi késő Epigravetti korai időszakának egyik mozaik csoportját reprezentálja.

Egy késő neolit sír pattintott kőeszköz mellékletei

A késő neolit korú Báticasék-Mérnöki telep lelőhelyének feltárására 2008-ban került sor, az M6-os autópálya építéséhez kapcsolódó megelőző feltárás keretein belül. Jelen előadás középpontjában a Lengyel kultúra 927. számú sírjának pattintott kőeszköz mellékletei állnak. A sír 11 mellékletéből, mindössze három tartalmaz pattintott kőeszközt. Egy nagyméretű volhíniai tűzkő penge a koponya mellett feküdt, ami a késő neolitikum egyik presztízs tárgyát jelentette. A medence környékén egy-egy csomóban összesűrűsödve található a másik két melléklet, amely 11 db trapézt és 21 db pengét tartalmaz.

Az előadás során a nyersanyag-felhasználása (ill. beszerzési zónák) és eszköztípusok ismertetése mellett, technológiai szempontból is kívánom értékelni a kőgyűjttestet. A nyersanyag és eszköztípus alapján teljesen homogén leletegyüttes, jól beleillik a kultúra eszközkészletének spektrumába. Azonban a trapézok elkészítés módját és funkcióját illetően felmerült néhány kérdés.

Menetrend

9.30 Érkezés, résztvevők köszöntése

Előadások

10.00 T. Biró Katalin

10.30 Király Attila

11.00 Gutay Mónika, Kerékgyártó Gyula, Kecskeméti Attila

11.30 Tóth Zoltán Herik

12.00 Mester Zsolt, Faragó Norbert

12.30 Zandler Krisztián, Béres Sándor

13.00 Dobosi Viola, Holl Balázs

13.30 **Ebéd**

14.30 Markó András

15.00 Zandler Krisztián, Király Attila

15.30 Eleki Ferenc

16.00 Kertész Róbert

16.30 Szilágyi Kata

17.00 Kérdezz-felelek!

Útmutató

Minden előadás maximum 20 perces. Projektort és laptopot biztosítunk. Az előadásokat ppt vagy pps formátumban kérjük.